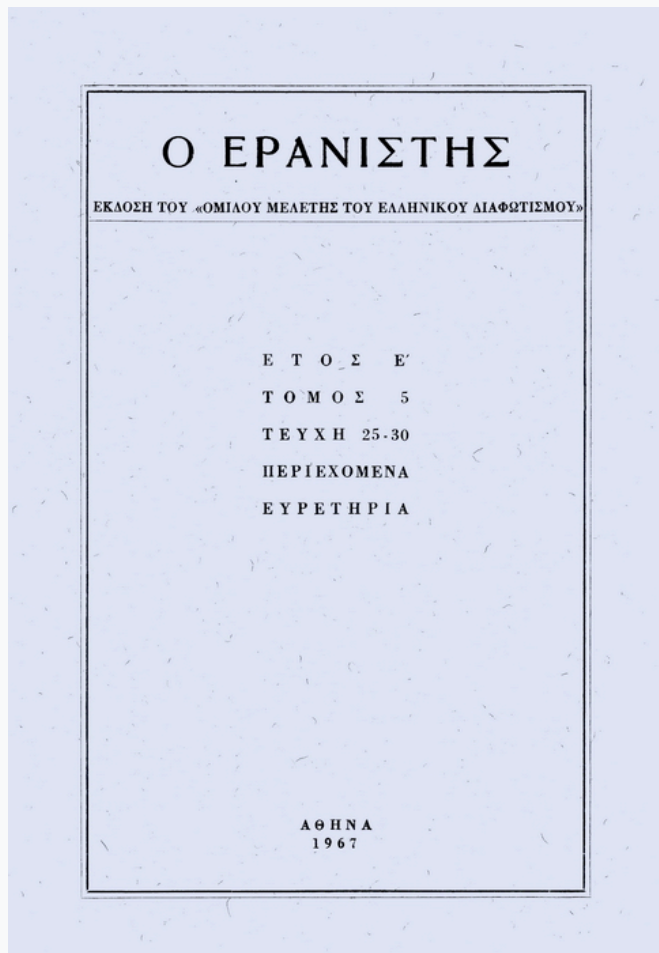

The Gleaner

Vol 5 (1967)

Ο άλλοτε «Κώδιξ Φροντιστηρίου Τραπεζούντος 16» και ο Ιωάννης ιερέυς και Οικονόμος Τραπεζούντος

Λίνος Γ. Μπενάκης

doi: [10.12681/er.9431](https://doi.org/10.12681/er.9431)

Copyright © 2016, Λίνος Γ. Μπενάκης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Μπενάκης Λ. Γ. (2016). Ο άλλοτε «Κώδιξ Φροντιστηρίου Τραπεζούντος 16» και ο Ιωάννης ιερέυς και Οικονόμος Τραπεζούντος. *The Gleaner*, 5, 86–97. <https://doi.org/10.12681/er.9431>

Ο ΑΛΛΟΤΕ “ΚΩΔΙΣ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΥ

ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ 16.,

(Θεοφίλου Κορυδαλέως, *Εἰσοδος Φυσικῆς ἀκροάσεως κατ’ Ἀριστοτέλην*)

ΚΑΙ Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΙΕΡΕΥΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ

Ἄγαθὴ εὐκαιρία ἔφερε στὴν κατοχὴ μου χειρόγραφο τοῦ 18ου αἰώνα, ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ποὺ παραδίδουν τὰ Σχόλια τοῦ Θεοφίλου Κορυδαλέως (1560 - 1646) στὴ Φυσικὴ ἀκρόαση τοῦ Ἀριστοτέλους, χειρόγραφο ὅμως γραμμένο μὲ ξεχωριστὴ γνώση καὶ ἐπιμέλεια στὸ Βουκουρέστι τὸ 1751 ἀπὸ λόγιον ἄνδρα, τὸν Ἰωάννην Ἰερέα καὶ Οἰκονόμον Τραπεζούντος (†1786), ποὺ ἔχει συμπληρώσει σὲ κάθε σελίδα ὅλο σχεδὸν τὸν ἐλεύθερο στὰ περιθώρια χῶρο μὲ καλαίσθητες σημειώσεις, ἐρμηνευτικὲς κυρίως καὶ ἄλλες.

Πρόκειται γιὰ τὸν ὑπ’ ἀριθμ. 16 κώδικα τοῦ Φροντιστηρίου Τραπεζούντος στὸν Κατάλογο τοῦ Ἀθ. Παπαδοπούλου -Κεραμέως, *Vizant. Vrem. ΙΘ’* (1912), 237.¹ Ὁ Παπαδόπουλος - Κεραμεὺς δίνει

1. Βλέπε καὶ D. Halfinger — J. Wiesner, *Die griechischen Hss des Aristoteles und seiner Kommentatoren. Ergänzungen und Berichtigungen zum Inventaire von A. Wartelle*, Scriptorium XVIII (1964), 249: Trabzon, Φροντιστήριον (olim) 16 (ἔπου τὸ ὀρθό: In Philosophiam introductio (=In Phys. commentarius). Οἱ συγγραφεῖς σημειώνουν, ὅτι σύμφωνα μὲ πληροφορία τοῦ Καθηγ. P. Moraux στὴν Τραπεζούντα δὲν σώζεται σήμερα κανένα ἑλληνικὸ χειρόγραφο.

Τὸ χφ δὲν ἀναφέρεται στοὺς Καταλόγους τῶν Χφ τοῦ Μουσείου τοῦ Κάστρου τῆς Ἀγκύρας τῶν A. Deissmann, *Hss aus Anatolien in Ankara und Izmit*, Zeitschrift für neutesamentliche Wissenschaft und die

Kunde der älteren Kirche XXXIV (1935), 262 - 284 καὶ N. Βέη, *Ποινικὰ χφ ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Κάστρου τῆς Ἀγκύρας*, «Ἀρχεῖον Πόντου» 9 (1939), 193 - 248, οὔτε φυσικὰ στὸ νεώτερο δημοσίευμα τοῦ P. Moraux, *Mss de Trebizonde au Musée archéologique d’Ankara*, Scriptorium XIX (1965), 269 - 273, ἐπειδὴ σύμφωνα μὲ ἔμμεσες ἐνδείξεις εἶχε περιέλθει στὸ μεταξὺ στὴ Βιβλιοθήκῃ τῆς Οἰκογενείας Καραθεοδωρῇ στὴν Κωνσταντινούπολη. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ καταγραφή τοῦ Παπαδ.-Κεραμέα, ποὺ δημοσιεύθηκε τὸ 1912 μὲ φροντίδα τοῦ N. Βέη, ἔγινε τὸ 1884 (Ε. Κυριακίδου, *Ἱστορία τῆς παρὰ τὴν Τραπεζούντα Ἰσραῆς... Μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Σουμελά*, Ἐν Ἀθήναις 1898, σελ. ιθ’).

μόνο τη σημείωση του βιβλιογράφου στο τέλος των Σχολίων και παραλείπει όχι μόνο την έγγραφη τής σελ. 467 αλλά και την κτητορική σημείωση στην όα τής σελ. 1.¹ Οί έγγραφες όμως του 'Ιωάννου σε τρία σημεία του χφ προσθέτουν καινούργια στοιχεία στη βιογραφία του και γενικά στην περίοδο αυτή τής άκμης των έλληνικών σπουδών στο Βουκουρέστι και στην Τραπεζούντα.

Τά χαρακτηριστικά του χειρογράφου είναι :

Χάρτ. 0,174X0,24, φφ 338 (άπό τά όποία τά 2 πρώτα (α-δ) και τά 4 τελευταία άγραφα).² Διαστάσεις του γραμμένου μέρους 0,10X0,175 (άσφαλώς σκόπιμα μεγάλα περιθώρια για σημειώσεις), 27 στίχοι κατά σελίδα με παλιά άρίθμηση σελίδων και στίχων ως τη σελ. 103. Χάρτης εύρωπαϊκός με τρεις βασικά τύπους ύδατοσήμων. Γραφή κοινή με καλλιτεχνικά άρχικά και φροντισμένο γενικά ύφος. Στάχωση δερμάτινη έποχής με έντυπα κοσμήματα. Διατήρηση γενικά άριστη. Έτος 1751.

1. (σελ. 1 - 652) «Τού σοφωτάτου κυρίου Θεοφίλου του Κορυθαλέως εις φιλοσοφίαν προδιόκησις» Αρχ «Προόμιον. Όποϊον τό τής φιλοσοφίας άξίωμα. Τών όσα θηράσιμα πέφυκε τοίς ανθρώποις καλά...» Τελ «.... νοεράν αγαθότητα, αιδίως άμα όλην ούσαν άναδρομήν, η πρέπει δόξα αιδιος επ' αιδίου αιώνος, άμήν».

2. (σελ. 653-654) 2 σελίδες λευκές· στη σελ. 653 μεταγενέστερη σχηματική φιλοτέχνηση άπό τόν 'ίδιο γράφει: «Τήν άρχήν - οί μὲν μίαν... οί δὲ πολλές.....»

3. (σελ. 655-664) Σύντομες έρμηνευτικές προτάσεις (45 συνολικά) σε άριστοτελικούς όρισμούς τής Φυσικής. Αρχ «Ούτω γάρ αν έχοιεν αι έν τοίς άλλοις γένεσιν εναντιώσεις πρός την έν τη ούσία.....» Τελ «.... εΐτε σώμά τι έτερον εΐη ό καταλαβών τόν τόπον του Σωκράτους».

Οί προσωπικές σημειώσεις του βιβλιογράφου στο χφ είναι οί εξής :

(σελ. 1 άνω άριστ.) «Κτήμα 'Ιωάννου ιερέως και οικονόμου τραπεζούντος»

(σελ. 467 κάτω) «Τέλος του ε' βιβλίου. έν έτει σωτηρίω α ψ ν α' ιουλίου ια' τής άγίας εύφημίας, ήμέρα ε' έν τῷ σχολείω και έν τη μονή του άγίου σάββα, τη έν βουκουρεστίω τής δακίας, ένδον τής κέλλης του έλευθερίου, έτελειώθη κατά γραφήν παρ' έμου του οικονόμου».

(σελ. 652 μετά τό κείμενο) «Τ(έ)λ(ος) κ(α)τ(ά) γρ(α)φ(ήν) α ψ ν α' σ(ε)π(τ)ε(μ)βρ(ίου) κη' σ(α)ββ(ά)τ(ω)». (Και άμέσως μετά με άλλη μελάνη) «Και κατά παράδοσιν τέλος α ψ ν β' Ιαννουαρίου κα' έν Βουκουρεστίω παρά του σοφωτάτου διδασκάλου κυρίου κυρίου άλεξάνδρου του εκ τυρνάβου τής λαρίσσης, υίου παπα άναστασίου και σακελλαρίου».

1. 'Η περιγραφή του Παπαδ.-Κε-ραμέα είναι : «Φύλλα στιλπνού χάρτου 340 περίπου, γεγραμμένα εις κάλλος, έχοντα δὲ έν ταίς ώαις πυκνά λεπτό-

γραφα σχόλια». Για τό κείμενο των σελ. 655 - 664 δὲν γίνεται καμμία μνεία.

2. Ένα ακόμη (άγραφο ;) φ. έχει

Ἡ ἔκδοσις τῶν Σχολίων τοῦ Κορυδαλέως στὴ Φυσικὴ ἀκρόασις ἐγένετο τὸ 1779 στὴ Βενετία.¹ Τὸ χφ μας δὲν περιλαμβάνει τὰ κεφάλαια «Σύντομος πραγματεία τῆς ὅλης Φυσικῆς ἀκροάσεως» (σελ. 626-629) καὶ «Διαίρεσις ἐκάστου βιβλίου κεφαλαιώδης» (σελ. 629 - 648), ποὺ στὴν ἔκδοσιν καὶ σὲ ὠρισμένα χφφ, ὅπως στὸν Cod. Bucur. 67, γραμμένον κι' αὐτὸν στὸ Βουκουρέστι τὴν ἴδια ἐποχὴ,² ἀκολουθοῦν τὰ κυρίως Σχόλια.

κοπῇ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀριθμημένη μετὰ τὸν ἀριθμ. 1 σελ. τοῦ κειμένου. Αὐτὸ προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴν ἀρίθμηση τῶν ὀκταδίων, ποὺ ἐξέπεσε στὸ δέσιμο, σώζεται ὅμως στίς σελ. 95, 405 (ἴχνη) καὶ 511 (33), 559 (36).

1. «Εἷσδος Φυσικῆς ἀκροάσεως κατ' Ἀριστοτέλην, συνερανισθεῖσα ὑπὸ τοῦ σοφωτάτου Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλέως, Νῦν τὸ πρῶτον ἐκδοθεῖσα χάριν τῶν φιλομαθῶν ἰδίῳ ἀναλώμασι τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου τῆς Νέας Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Κύπρου κυρίου Χρυσάνθου, Μετὰ πάσης ἀκριβείας διορθωθείσα ἐπιστοσίᾳ δὲ Κυπριανοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυπρίου. Τόμος Πρῶτος, Ἐννετίῳ 1779. Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων (σελίδες 650). Ἀντίτυπο τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς ἀπέκτησα μαζὶ μετὰ τὸ περιγραφόμενο χφ. (Ὁ Β' τόμος ἐξεδόθη τὸ 1780 καὶ περιέχει τὰ Σχόλια τοῦ Κορυδαλέως στὸ *Περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς* τοῦ Ἀριστοτέλους, συχνὰ ὅμως ἀπὸ παραδεδομένη σύγχυση σημειώνεται ὅτι τὰ Σχόλια στὴ Φυσικὴ ἐξεδόθησαν σὲ δύο τόμους. Βλ. π.χ. Ἐ. Παντελάκη, ἄρθρο Θ.Κ. στὴ Μ.Ε.Ε. τ. ΙΔ' (1930), 932 καὶ Α. Πολίτη, *Ὁδηγὸς Καταλόγου χειρογράφων*, 1961, 73).

2. Cod. Bucur. 67 (707), φφ. 317, ἔτ. 1750 (C. Litzica, *Catal. Man. Grec. Buc.*, 1909). Στὸ φ. 294β : «Τέλος τῶν ἡ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως βιβλίων, περαιωθέντων ἐν ἔτει σωτηρίῳ

α ψ ν' αὐγούστου ζ, ἐν Βουκουρεστίᾳ τῆς βλαχίας, ἐν ἡμέραις τοῦ σοφωτάτου διδασκάλου κυρίου ἀλεξάνδρου, παππαῆ ἀναστασίου, ἡγεμονεύοντος τοῦ ὑψηλοτάτου ἡμῶν αὐθέντου κυρίου κυρίου γρηγορίου γκίκα βοεβόδα τοῦ σοφωτάτου, καὶ ἐγράφθη διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ μιχαήλ» (Στὸ φ. 305β «Εὐγενίου ἱερομονάχου τοῦ Σουμελιώτου κτῆμα... 1768»). Πρόκειται λοιπὸν γιὰ ἀντίγραφο τοῦ ἴδιου κύκλου μαθητῶν, μετὰ πολλὰ κοινὰ πρὸς τὸ χφ μας χαρακτηριστικὰ ἀλλὰ καὶ βασικὴ διαφορὰ τὰ κεφάλαια τῆς ἐκδόσεως (στὰ φφ. 295 - 304β), ποὺ συμπληρώνουν τὰ κυρίως Σχόλια καὶ ποὺ στὴ θέση τους τὸ χφ μας ἔχει τίς σύντομες ἐρμηνευτικὰς προτάσεις τῶν σελ. 655 - 664. Κανένα ἀπὸ τὰ συμπληρώματα αὐτὰ δὲν συναντοῦμε σ' ἓνα τρίτο χφ τῶν ἰδίων χρόνων, τὸν Cod. Bucur. 68, φφ. 558, ἔτ. 1752 (Στὸ φ. 558β : «Τέλος τῶν ἡ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως βιβλίων, περαιωθείσης ἐν ἔτει σωτηρίῳ α ψ ν β', μουνοχιῶνος ἐνάτῃ μετὰ εἰκάδα ἐν τῇ μεγάλῃ κυριακῇ τοῦ ἀγίου πάσχα, ἰσβορίῳ τῷ χωρίῳ τῆς βλαχίας, παραδώσει μὲν τοῦ κυρίου διδασκάλου μοι γεωργίου τοῦ λαρισσαίου, γράμματι δὲ μεταγειννώνος ἧ', ἐπὶ τοῦ γρηγορίου γκίκα βοεβόδος πάσης οὐγγροβλαχίας, ἀρχιερατεύοντος ἔτι κυρίου Νεωφύτου τοῦ ἐκ κρίτης : Θεῷ δὲ τῷ τρισηλίῳ ἀεὶ ἔστω ἡ δόξα, ἀμήν». Στὸ φ. Ια : «Κτῆμα φιλοθέου ἱερομονάχου περιστεριώτου»).

Χαρακτηριστικώτερη είναι στο χφ μας ή συγκέντρωση μετά το κείμενο του Κορυδαλέως συντόμων κατά κανόνα έρμηνευτικών σχολίων σε χωρία τής άριστοτελικής Φυσικής. Πρόκειται για 45 έρμηνευτικά σημειώματα του ίδιου τύπου μ' εκείνα που γεμίζουν τὰ περιθώρια του χφ σ' έλη την έκταση των Σχολίων του Κορυδαλέως, 19 μάλιστα από αυτά (τά 2-10, 15, 29-34, 36, 39-40) ταυτίζονται με έρμηνευτικές σημειώσεις, που ανάμεσα σε πολλές άλλες υπάρχουν στα περιθώρια των σελίδων 207-302, 330, 402-432. Και πάλι όμως δέν πρόκειται για άπλή μεταγραφή σημειώσεων των περιθωρίων, πρώτα γιατί αποτελούν έκλογή από το πλήθος των εκεί σημειώσεων, ύστερα γιατί παρουσιάζουν έλαφρές ή πιο σοβαρές φραστικές διαφορές, που μαρτυρούν έπιμελέστερη έδω έπεξεργασία ή ακριβέστερη αντιγραφή από καλύτερο πρότυπο. Από τὰ υπόλοιπα σημειώματα το 21ο, που είναι το μόνο έκτενέστερο και καλύπτει δύο σχεδόν σελίδες, είναι απόσπασμα των Σχολίων στη Φυσική (Δ 8, 214b 12) του 'Ιωάννου Φιλοπόνου (*Commentaria in Aristotelem Graeca* XVII, 630,8 - 632,3 Vitelli) και προέρχεται πιθανώτατα (δπως φαίνεται από τις διαφορές γραφών) από την έκδοση του Trincavellius, Βενετία 1535.

Οί έρμηνευτικές σημειώσεις στα περιθώρια (όχι όμως και οί σημειώσεις που άφορούν διαφορές γραφών) έμφανίζονται στο μεγαλύτερο μέρος τους σχεδόν πανομοιότυπα και στον κώδ. Βουκουρ. 67 (βλ. σημ. 2 σ. 88), κι' αυτό στερεί κι' από τη συγκέντρωση των έρμηνευμάτων στο τέλος του χφ μας την πρωτοτυπία και μάς οδηγεί σε κοινό πρότυπο, που πρέπει ν' άναζητηθῇ στον κοινό διδάσκαλο των αντιγραφών-μαθητών τής 'Ακαδημίας του 'Αγίου Σάββα στο Βουκουρέστι 'Α λ έ ξ α ν δ ρ ο Τ υ ρ ν α β ί τ η¹ ή πιθανώτερα σε κάπως παλιότερο 'Εξηγητή τής Φυσικής με μεγαλύτερο κύρος, που μπορεί νά είναι ο Σ ε β α σ τ ό ς Κ υ μ ι ν ή τ η ς.² 'Οπωσδήποτε δέν πρόκειται για

1. Βλ. Θ. 'Αθανασίου, *Περὶ τῶν ἐλληνικῶν σχολῶν ἐν Ρουμανίᾳ 1644 - 1821*, 'Αθήνησιν 1898, 77 και Τρ. Εὐαγγελίδη, *Ἡ Παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας II*, 'Αθήναι 1936. 'Η περίοδος διδασκαλίας τοῦ Τυρναβίτη στο Βουκουρέστι με τὰ καινούργια στοιχεῖα τῶν χφφ πρέπει νά τοποθετηθῇ από το 1750 τουλάχιστον (ὁ Εὐαγγελίδης σημειώνει 1753 - 61 και ὁ Γ. Λαδᾶς, Μ.Ε.Ε. τ. ΚΓ', 521, από το 1755).

'Ο τίτλος του στο ανέκδοτο έργο του «Περὶ έκπορεύσεως τοῦ 'Αγίου Πνεύματος» (χφ τής 'Εθνικῆς Βιβλιοθήκης) είναι «Γυμνασιάρχης τοῦ ἐν Δακίᾳ 'Ελληνομουσείου».

2. Βλ. προπαντός Ν. Bees, *Berliner Quellen zu.... Arsenios von Tiberiopolis....*, *Annales de l' Institut Kondakov*, 1938, 50 - 55 (Στόν κώδ. Berol. 15 (=313), Σχόλια Θ. Κορυδαλέως στη Φυσική τοῦ 'Αριστο-

προσωπικές σχολιαστικές συνθέσεις από τη σπουδή του 'Ιωάννου ή τη διδασκαλία του αργότερα στο Φροντιστήριο τής Τραπεζούντος (μετά το 1758), χωρίς να αποκλείονται όμως σε πολλές περιπτώσεις προσθήκες ή βελτιώσεις που δφείλονται σ' εκείνον.¹

τέλους, σημείωση : «Εὔληφε τέλος ἡ παροῦσα βίβλος....., ἦν καὶ ἐδιδάχθην.... παρὰ τοῦ σοφωτάτου κυροῦ Σεβαστοῦ διδασκάλου τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ μουσείου.... εἰς τοὺς 1697 ἀπριλλίου 16 ἐτελειώσαμεν τὴν παροῦσαν πραγματείαν τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ εἰς τοὺς 1699, φεβρουαρίου 15 ἐν Οὐγκροβλαχίᾳ...»). 'Ο Σεβαστὸς Κυμνήτης διηύθυνε τὴν 'Ακαδημία τοῦ Βουκουρεστίου κατὰ τὴν περίοδο 1690 - 1702 καὶ δίδασκε 'Αριστοτέλη μετὰ βάση τὰ Σχόλια τοῦ Κορυδαλέως (Βλ. καὶ Cl. Tsourkas, *Les débuts de l'enseignement philosophique et la libre pensée dans les Balkans. La vie et l'oeuvre de Théophile Corydalée*, Bucarest 1948, σελ. 61 - 62). Τὸ σχολιαστικὸν στὸν 'Αριστοτέλη ἔργο του καθὼς καὶ πλῆθος ἄλλο σχολίων σὲ κείμενα τῆς ἐθνικῆς καὶ χριστιανικῆς γραμματείας, ρητορικά, φιλοσοφικά, δογματικά, λειτουργικά ἔργα του, λόγοι, ἐπιστολὲς καὶ ἐπιγράμματα μένουν ἀνέκδοτα (Βλ. Α. Papadopoulos-Kerameus, *Texte Grecești privitoare la istoria Românească*, Bukarest 1909). Τὴν πλούσια βιβλιοθήκη του ὁ Κυμνήτης κληροδότησε στὸ «'Ελληνικὸν Φροντιστήριον» Τραπεζούντος, πού ὁ ἴδιος εἶχε τὸ 1683 ἰδρύσει καὶ ὡς τὸ 1689 διευθύνει. Τὰ ἔργα του ἦσαν λοιπὸν ἰδιαίτερα προσιτὰ στὸν καταγόμενον ἀπὸ τὴν Τραπεζοῦντα 'Ιωάννη Οἰκονόμο τοῦ χφ μας καὶ γενικὰ στοὺς μαθητὰς τῆς 'Ακαδημίας τοῦ Βουκουρεστίου. (Βλέπε καὶ τίς Σημειώσεις 2, σ. 94, καὶ 2, σ. 95.

1. 'Η πρώτη κιόλας σημείωση στὸ

περιθώριό τῆς πρώτης σελίδος παρουσιάζει διαφορὰς ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη τοῦ Κῶδ. Βουκουρ. 67 (Μία πρόσθετη σημείωση στὸ ἴδιο περιθώριο προτείνει μάλιστα καὶ διόρθωση στὸ κείμενο τῆς σημειώσεως : «ἴσως : καὶ τᾶλλα ὁμοῦ χωρὶς» ἀντὶ «καὶ τᾶλλα καὶ ὁμοίως χωρὶς»). Οἱ ἐπόμενες ὁμως στὴν ἴδια σελίδα εἶναι ταυτόσημες. — Προσθήκη τοῦ 'Ιωάννου στὶς σημειώσεις τοῦ περιθωρίου τῆς σελ. 4 φαίνεται τό : «Κλεόμβροτος ὁ 'Αμβροσιώτης (sic ἀντὶ 'Αμβρακιώτης) φέρων ἑαυτὸν κατέρριψεν ἀπὸ τινος κρηνοῦ καὶ ἀπώλεσεν, οἷόμενος μετιέναι φιλοσοφίαν διὰ τοιαύτης θανάτου μελέτης», μία καθαρὴ ἀπήχηση τοῦ 'Επιγράμματος 23 τοῦ Καλλιμάχου, παρμένη ὁμως ἀσφαλῶς ἀπὸ κάποιον Σχολιαστὴ τῆς «Εἰσαγωγῆς» τοῦ Πορφυρίου ἢ ἀπὸ ἄλλο συγγενικὸ ἔργο. — Στὴ σελ. 547 ἔχουμε προσθήκη σὲ σημείωση : «ἀλλ' αὕτη ἡ ψυχαγωγία ἀπάδει τῆς τοῦ διδασκάλου ἡμῶν κρίσεως, φημί τοῦ 'Αλεξάνδρου». 'Ο 'Ιωάννης ἀναφέρεται ἀσφαλῶς στὸν 'Αλέξανδρο Τυρναβίτη. — Προσθήκες τοῦ 'Ιωάννου χωρὶς ἀμφιβολία ἔχουμε καὶ στὸ 31ο σημείωμα στὴ σελ. 661 ἐπ., ὅπου τὸ δίστιχο σχόλιο ἀπὸ τὴ σελ. 415 «κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Πτολεμαίου, ὅς ἔδειξεν ὅτι καὶ οἱ ἀπλανεῖς φαινόμενοι ἀστέρες κινούνται κατὰ ἑτὴ ἑκατὸν μοῖραν μίαν», τροποποιημένο καὶ αὐτό, συμπληρώνεται μετὰ τὴ φράση : «ἐγὼ δὲ εὗρον (κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τῶν νωτέρων) ἀποκαθίστασθαι τὴν ἀνωτάτω, ἥτις.... καθ' ἡμέραν» (''Ας σημειωθῇ, ὅτι σὲ πρόσθετη ἐπίσης σημείωση στὴ σελ. 521 διαβά- ζουμε: «νωτέρους ἀκούων μὴ τοὺς νῦν

Οι σημειώσεις γενικά από τη συνολική εμφάνιση, τον τρόπο παραπομπής στο κείμενο και την απόχρωση της μελάνης μπορούν να διακριθούν στις καταχωρημένες στα περιθώρια των σελ. 1-289, 351-652 και σ' ἐκεῖνες που καλύπτουν τὰ περιθώρια των σελ. 290-350. Ὁ χαρακτήρας τους εἶναι βασικά ἐρμηνευτικός. Συνηθέστατα πρόκειται γιὰ σχόλια στὰ σχόλια τοῦ Θεοφίλου Κορυδαλέως ἢ γιὰ διευκρινίσεις στὰ θέματα τῆς ἀριστοτελικῆς Φυσικῆς.¹ Εἶναι φανερό ὅτι προέρχονται ἀπὸ τὴ διδασκτικὴ πράξη στὶς ἀνώτερες Σχολές τῆς μεταβυζαντινῆς περιόδου.

Οἱ προσωπικὲς προσθῆκες τοῦ Ἰωάννου ἐμφανίζονται πυκνότερες στὶς πρῶτες 20 σελίδες, ἀραιότερες κατόπιν, πάλι πυκνότερες ἀπὸ τὴ σελ. 72 κ.ο.κ. Ἡ διαφορὰ στὸ μέγεθος τῶν γραμμάτων καὶ στὴν απόχρωση τῆς μελάνης ἀπὸ τὶς κυρίως σημειώσεις τῶν περιθωρίων εἶναι εὐδιάκριτη. Γενικά φαίνεται καθαρά πὼς πρόκειται γιὰ μεταγενέστερες μικρὲς συμπληρώσεις ἢ διορθώσεις. Ἀπὸ τὴ σελ. 579 καὶ ἐξῆς ἔχουμε συχνὰ στὰ περιθώρια καὶ σύντομα χωρία τῆς Φυσικῆς

ἀστρολόγους νόει μοι, ἀλλὰ νεωτέρους τῶν Ἑλλήνων». Γιὰ τὴ σημασίαν τοῦ ὅρου «οἱ νεώτεροι» στὰ ἔργα τοῦ Κορυδαλέως βλ. Cl. Tsourkas, ὁ.π. σελ. 56 - 57. Ὁ Τσοῦρκας πιστεύει ὅτι «οἱ νεώτεροι» εἶναι οἱ νεοαριστοτελικοὶ τῆς Ἰταλίας, πού ἀναφέρονται καὶ ὡς «οἱ νῦν φιλοσοφοῦντες» ἢ «οἱ νῦν ἐν Ἰταλίᾳ φιλοσοφοῦντες». Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀντικρούει τὸν O. Jochem, *Scholastisches, Christliches und Medizinisches aus dem Kommentar des Theophilos Korydaleus zu Aristoteles' Schrift von der Seele*, Giessen (Diss.) 1935, σελ. 37, πού ἀποδίδει τὸν ὅρο στοὺς Χριστιανούς συγγραφεῖς, κυρίως τοὺς σχολαστικούς τῆς Δύσεως ἀλλὰ καὶ τοὺς συγχρόνους τοῦ Κορυδαλέως).

1. Στὴ σελ. 77 ἡ σημείωση εἰσάγεται μὲ τὸ «ἀλλ' ἴσως ἡ κατωτέρα καλλίστη ἐξήγησις», στὴ σελ. 615 : «ἐνταῦθα μοι δοκεῖ ὅτι δύο ἔδει συλλογισμοὺς γενέσθαι.....». Στὴ σελ. 454, ὅπου τὸ κείμενο μιλεῖ γιὰ τὴν «περὶ παλιγγενεσίας δόξαν τῶν στωϊκῶν, ἢ καὶ παρὰ

τοῖς σχολαστικοῖς πρεσβεύεται καὶ χριστιανοῖς πᾶσι δόγμα ἐστὶ κοινόν», διευκρινίζεται στὸ περιθώριο : «κατ' ἄλλο δὲ καὶ ἄλλο πρεσβεύεται τοῦτο τοῖς στωϊκοῖς καὶ ἡμῖν τοῖς χριστιανοῖς» οἱ γὰρ στωϊκοὶ φυσικῶ τῷ τρόπῳ, ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τῇ παντοδυναμίᾳ ἀναστήσονται αὐθις οἱ ἄνθρωποι μόνον, οὐ μὴν δὲ καὶ τᾶλλα τῶν ὑπὸ σελήνην». Στὴ σελ. 31, ὅπου τὸ κείμενο : «βέλτιον κατὰ τοὺς περιπατητικούς λέγειν, ὡς ἡ θεωρία οὐ κωλύει τὸν χρηματισμόν....», μακροσκελὲς σημείωση στὸ περιθώριο ἀρχίζει μὲ τὸ «ἔστι καὶ οὕτως ἀπαντῆσαι....» (Χαρακτηριστικὸς μεταξὺ πολλῶν ἄλλων ἐδῶ ὁ ὀρισμὸς «ὀρίζεται ἡ μεγαλοπρέπεια δαπάνη πρέπουσα ἐν μεγέθει», διασκευὴ προφανῶς τοῦ ἀριστοτελικοῦ «μεγαλοπρέπεια, ἀρετὴ ἐν δαπανήμασι μεγέθους ποιητικῇ», Ρητορ. 1366b 19). Συνηθέστατα τέλος οἱ σημειώσεις εἰσάγονται μὲ τὰ οἷον, τοὔτέστιν, ὥστε, ἰστέον ὅτι, κλπ.

ἀκροάσεως τοῦ Ἀριστοτέλους μὲ τὶς ἐνδείξεις «κείμενον τοῦ φιλοσόφου» ἢ «οὕτως ἔχει ἡ λέξις». Τὸ ἀριστοτελικὸ κείμενο μεταφέρεται μὲ ἀπόλυτὴ ἀκρίβεια καὶ ἀπὸ ἄριστο —πιθανώτατα ἔντυπο— πρότυπο. Γραφὲς μὴ ἀπαντῶμενες σὲ κάποιο ἀπὸ τὰ βασικὰ χφφ τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι σπάνιες.

Τὸ ἱστοριοφιλοσοφικὸ ἐνδιαφέρον τῶν σημειώσεων τῶν περιθωρίων δὲν ξεπερνᾷ γενικὰ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἀξία τῶν σχολίων τοῦ Κορυδαλέως. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ περιπτώσεις ἀξιοπρόσεκτου δοξογραφικοῦ ὕλικου, ποὺ ἐμφανίζεται μάλιστα πλουσιώτερο ἀπ' ὅ,τι στὰ ἴδια τὰ σχόλια.¹

Στὰ περιθώρια συναντοῦμε καὶ μερικὰ σχηματικὰ διαγράμματα (ὅχι περισσότερα ἀπὸ 30 συνολικά), ποὺ βοηθοῦν στὴν κατανόηση τῶν ἀποδεικτικῶν ἐπιχειρημάτων τῆς ἀριστοτελικῆς Φυσικῆς καὶ ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴ χειρόγραφη παράδοση τῆς Φυσικῆς ἀκροάσεως.² Ἡ ἐπίδοση τοῦ Ἰωάννου στὰ γεωμετρικὰ διαγράμματα αὐτὰ εἶναι ἐξαίρετη, συχνὰ μάλιστα ἔχουμε ἐπίδοση διακοσμητικὴ (π.χ. σελ. 428, 452), ἀντίθετα πρὸς τὴν ἰχνογραφία του, ποὺ ὑστερεῖ κυπητὰ ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχὴ τοῦ Κώδ. Βουκουρ. 67 (στὴν εἰκονογράφηση π.χ. τοῦ ἐπιχειρήματος τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τῆς χελώνης, πρβλ. σελ. 516 πρὸς fol. 229α).

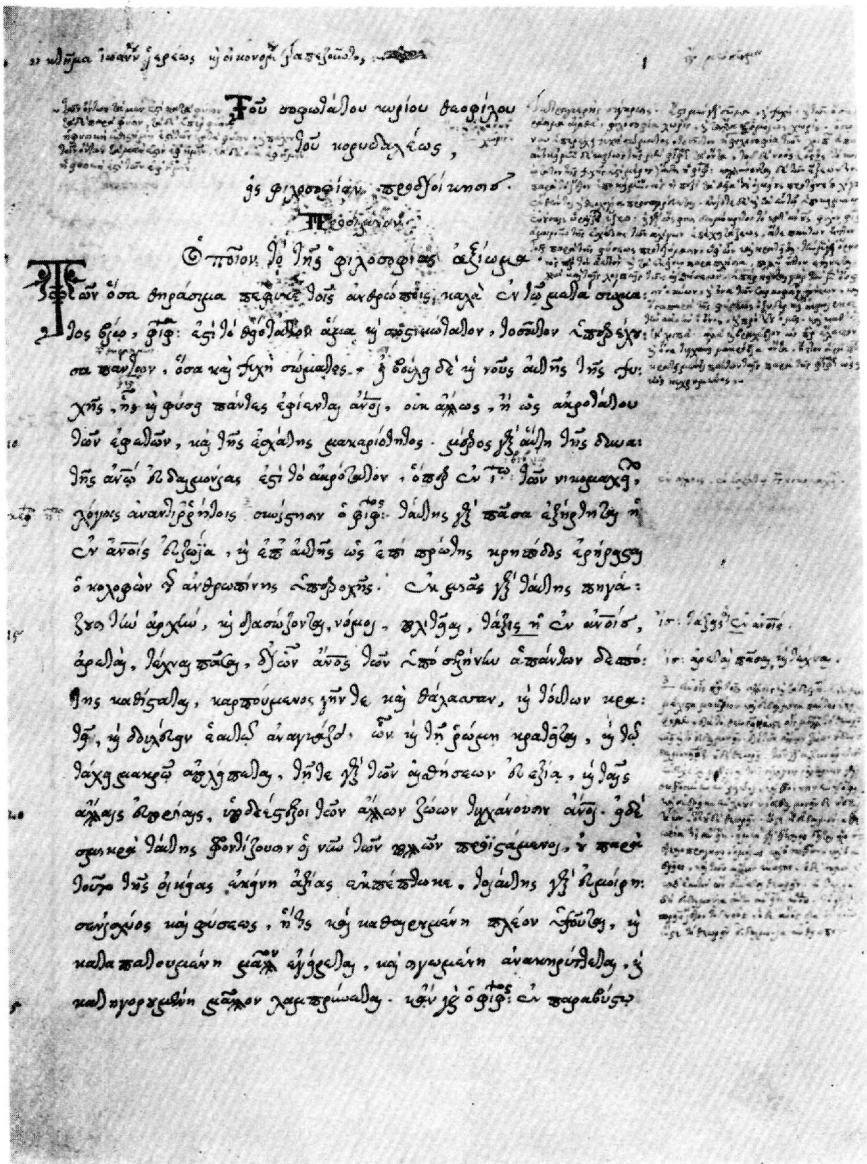
Τὸ γλωσσικὸ ὕλικὸ τῶν σημειώσεων θὰ ἀπαιτοῦσε ἴσως κάποια

1. Μερικὰ παραδείγματα : Στὴ σημείωση τῆς σελ. 1 ἀποδίδεται στὸ Δημόκριτο ἐπιχειρηματολογία γιὰ τὴ σπουδαιότητα τῆς Φιλοσοφίας, χάρις στὴν ὁποία καὶ μόνο ὑπερέχει ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὰ ζῶα, ποὺ ὡς πρὸς τὴ δύναμη καὶ τὴν ἀπόδοση τῶν αἰσθήσεων ἔχουν τὴν ὑπεροχὴ (Γιὰ τὸ ἐπιχείρημα πρβλ. Ἀριστοτέλους *Προτρεπτικός*, ἀπόσπ. 29 Düring, παρὰ Ἰαμβλίχῳ 36, 7 - 13 Pistelli). — Στὴ σελ. 408, ὅπου οἱ σχετικὲς μὲ τὸ χρόνο δοξασίες τῶν ἀρχαίων ἀναφέρονται ἀνεπὼνυμα, ἡ σχετικὴ σημείωση στὸ περιθώριον συμπληρώνει : «τοὺς Πυθαγορείους φασὶ γεγονέναι τῆς δευτέρης δόξης, τῆς δὲ πρώτης τὸν Πλάτωνα φασὶ καὶ ὁ Εὐδήμος καὶ Θεόφραστος (πηγὴ ἐδῶ εἶναι ἀσφαλῶς

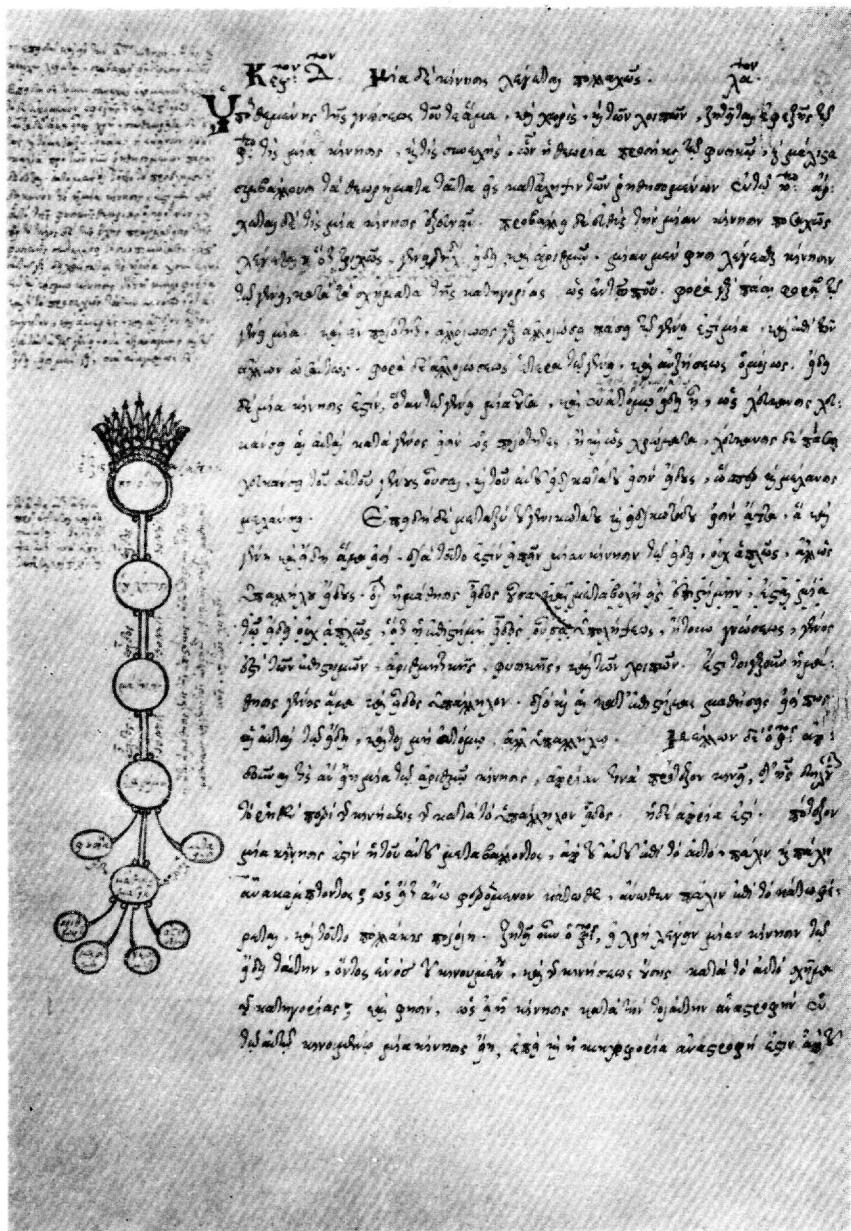
ὁ Σιμπλίκιος). — Στὴ σελ. 648, ὅπου στὸ κείμενο ἡ φράση «οἱ Πυθαγόρειοι τιθέασιν τοῦτο (τὸ πῦρ) ἐν τῷ κέντρῳ», σημείωση στὸ περιθώριον προσθέτει : «διὰ τοῦτο καὶ οἱ Πυθαγόρειοι ἐστίας τόπον καὶ Ζηνὸς πύργον τὸ κέντρον (sic) ἐκάλουν» (τὸ δεύτερο σκέλος στὸν Σιμπλίκιο, Σχόλια εἰς τὸ *Περὶ οὐρανοῦ* 512, 12 Heiberg).

2. Γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἀδιερῦνητο ἀκόμη στὴν ἀριστοτελικὴ χειρόγραφη παράδοση θέμα τῶν γεωμετρικῶν διαγραμμάτων βλ. R.S. Brumbaugh, *Logical and Mathematical Symbolism in the Plato Scholia*, *Journal of Warburg and Courtauld Instituts* 24 (1961), 45 ἐπ., 28 (1965), 1 ἐπ.

Πίν. 1. Σελ. 1 του άλλοτε Κώδικος Φροντιστηρίου Τραπεζούντος 16.
"Ανω άριστερά σημείωση του βιβλιογράφου.

Πίν. 2. Σελ. 452 τοῦ ἄλλοτε Κώδικος Φροντιστηρίου Τραπεζούντος 16.

ιδιαίτερη μελέτη, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὴν ἀξία τῶν δημοτικῶν τύπων, ὅπως : ἐ σ ε ῖ ς (σελ. 3), κ ρ ε μ ν ο ὺ (5), ξ α π ε ρ ν ᾱ (15), δ ί π λ ω μ α, σ α ῖ τ α, ὕ φ ᾱ δ ι, χ τ ἔ ν ι (535), ποὺ συναντοῦμε σὲ κείμενο αὐτῆς τῆς ἐποχῆς. Ἰδιωματικὸς τύπος, πιθανώτατα τῆς περιοχῆς Τραπεζοῦντος, πρέπει νὰ εἶναι τὸ μ α κ (κ) ὡ κ ι ο ν.¹ Ὁρισμένες τέλος σημειώσεις παρουσιάζουν καὶ πραγματολογικὸ ἐνδιαφέρον.²

Ἡ ὅλη εἰκόνα τῆς ἀντιγραφικῆς καὶ ἐρμηνευτικῆς ἐργασίας τοῦ Ἰωάννου στὸ κείμενο τοῦ Κορυδαλέως μαρτυρεῖ ζωντὰ προσωπικὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἀξιοθαύμαστη συστηματικὴ μελέτη τῆς ἀριστοτελικῆς «Φυσικῆς» Φιλοσοφίας.

Ἡ μορφή τοῦ κειμένου τῶν Σχολίων τοῦ Θεοφίλου Κορυδαλέως στὸ χφ μας παρουσιάζει αἰσθητὲς διαφορὲς ἀπὸ τὴν Ἑκδοσὴ τῆς Βενετίας (1779), διαφορὲς ποὺ γίνονται πρὸς ἐνδιαφέρουσες μὲ τὴ συχνὴ σημείωση καὶ ἄλλης γραφῆς στὸ περιθώριο ἢ μεταξὺ τῶν στίχων. Μπορεῖ νὰ ὑποστηριχθῇ γενικὰ ὅτι τὸ κείμενο τοῦ χφ ὑπερέχει ποιοτικὰ τῆς Ἑκδόσεως. Πολὺ πρὸ κοντά, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ταυτίζεται, εἶναι τὸ χφ μας στὸν ἀρκετὰ παλιότερο Κώδ. Ἰβήρων 247 (ἔτ. 1699).³

1. Στὴ φράση «κέρκισις λέγεται ἐπὶ τῶν ὑφαινόντων ἡνίκα τοῖς ποσὶν ὠθοῦσι κάτω τὰ ὑπὸ τὸν ἰστὸν σανίδια καὶ ἀναπετάννυται ὁ στήμων καὶ ρίπτουσι τὴν κερκίδα ἢ τὸ μ α κ κ ὡ κ ι ο ν διὰ τοῦ στήμωνος» (σελ. 535). Γνωστοὶ τύποι : μ α κ ὁ κ ι ν (Κερασσοῦς), μ α κ ὁ κ ι (Σινώπη), μ α κ ὁ κ' (Σαντ. Χαλδ.).

2. Στὴ σελ. 535 π.χ. καὶ τὰ ἐξῆς : «κέρκισις ἢ ῥίψις τῆς κερκίδος, ἥτοι τῆς σαίτας τοῦ ἱστουργοῦ (ὑφαντοῦ)», «σπάθης λέγεται ἡ ἐνέργεια τῆς σπάθης, ἥτοι τοῦ χτενίου τοῦ ἱστουργοῦ, δι' οὗ συμπιλοῦται ἡ κρόκη τῷ στήμονι καὶ ὁ ἰστὸς ἀποτελεῖται». Στὴ σελ. 564 : «Τάλαντον διχῶς, μικρὸν καὶ μέγα' τὸ μὲν ἔχει μνᾶς ἥτοι λίτρας 60, τὸ δὲ λίτρας 80. ὁκάδ : 20» (Πρόκειται προφανῶς γιὰ τὸ Σολώνειον τάλαντον, ποὺ εἶχε βάρος 26,2 χλγρ., δηλ. 60 λίτρων περίπου, καὶ γιὰ τὸ Αἰγυπτιακόν,

ποὺ τὸ βάρος του ἦταν 37 χλγρ., δηλ. 80 λίτρας περίπου. Ἡ ἀντιστοιχία ὅμως τοῦ τελευταίου αὐτοῦ πρὸς ὁκάδες δὲν εἶναι σωστὴ, ἐκτὸς ἂν τὸ 20 ὁφείλεται σὲ γραφικὸ λάθος ἀντὶ τοῦ 30).

3. Ἀναλυτικώτερα ἔχουμε στὶς 3 πρῶτες σελίδες τοῦ χφ μας α) γραφῆς σύμφωνες μὲ τὸν Κώδ. Ἰβήρων καὶ διάφορες τῆς Ἑκδόσεως : 17, β) σύμφωνες καὶ πρὸς τὰ δύο : 1, γ) διάφορες καὶ πρὸς τὰ δύο : 5. Στὶς ἐπόμενες 3 σελίδες γραφῆς διάφορες τῆς Ἑκδόσεως : 22. — Ἀπὸ τίς διορθώσεις μεταξὺ τῶν στίχων (στὶς σελ. 1 - 15) : 6 ἀκολουθοῦν γραφῆς τῆς Ἑκδ., 2 διάφορες ἐκείνης. — Γραφῆς μὲ τὴν ἐνδειξὴ ἐ ν ᾱ λ λ ο ι ς (στὶς σελ. 1 - 72) εἶναι α) σύμφωνες μὲ τὴν Ἑκδ. : 2, β) σύμφωνες μὲ τὸν Κώδ. Ἰβήρων : 1, γ) διάφορες καὶ πρὸς τὰ δύο : 1. — Γραφῆς μὲ τὴν ἐνδειξὴ ἱ σ ω ς (στὶς σελ. 1 - 72) εἶναι α) σύμφωνες μὲ

Ἡ σχέση τέλος πρὸς τὰ χφ τοῦ Βουκουρεστίου τῆς ἴδιας ἐποχῆς (Bucur. 67 καὶ 68) εἶναι πιδ στενὴ, κυρίως ἐπειδὴ καὶ στὰ τρία ταυτίζονται διορθώσεις ποὺ ἔχουν περάσει μετὰ τὴν ἀντιγραφὴ. Εἰδικώτερα εἶναι φανερό, ὅτι ὁ Ἰωάννης ἔχει ὑπ' ὄψη τοὺς τὸν Κώδ. Βουκουρ. 67 (ἔτ. 1750), ἀπὸ τὸν ὁποῖο μεταφέρει στὸ περιθώριο ἐκλεκτικὰ γραφές. Ὅπου παρουσιάζονται διαφορές, ἐγκυρότερες εἶναι οἱ γραφές τοῦ χφ τοῦ Ἰωάννου, ποὺ στὶς περιπτώσεις μάλιστα αὐτὲς συμπίπτουν κατὰ κανόνα μὲ τὶς γραφές τῆς Ἐκδόσεως. Οἱ διαφορὲς πρὸς τὸν Κώδ. Βουκουρ. 68 (ἔτ. 1752) εἶναι γενικὰ περισσότερες.

Ὅριστικώτερη ἐντάξη τοῦ χφ μας στὰ γνωστὰ χφ τῶν Σχολίων στὴ Φυσικὴ τοῦ Κορυδαλέως θὰ ἦταν βέβαια δυνατὴ μόνο ὕστερα ἀπὸ ἀντιβολὴ δειγμάτων τους.¹

Ὡς πρὸς τὰ προσωπογραφικὰ τοῦ Ἰωάννου ἱερέως καὶ Οἰκονόμου Τραπεζοῦντος οἱ σημειώσεις στὸ χφ μας (πρῶην Κώδ. Φροντιστηρίου Τραπεζοῦντος 16, σελ. 1, 467, 652) σὲ συνδυασμὸ μὲ τὶς ἐπίσης ἄγνωστες ὡς τώρα βιογραφικὲς σημειώσεις τοῦ Ἰωάννου στὸν Κώδ. τῆς Τουρκικῆς Ἱστορικῆς Ἑταιρίας τῆς Ἀγκύρας (πρῶην Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κων)πόλεως) 62, φφ 459β - 460,² συμπληρώνουν οὐσιαστικὰ τὰ μέχρι σήμερα γνωστὰ μας στοιχεῖα, ὅσα ἔχουν συγκεντρώσει οἱ α) Ἐπ. Κυριακίδης, *Βιογραφίαι τῶν ἐκ Τραπεζοῦντος... ἀκμασάντων λογίων*, Ἐν Ἀθήναις 1897, σελ. 118, β) Χρῦσανθος, *Μητροπ. Τραπεζοῦντος, Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος*, Ἀθῆναι 1933, σελ. 733, γ) Γ. Κανδυλάπτης, *Τὰ Φυτίανα (Μετὰ Λεξικοῦ βιογρα-*

τὴν Ἐκδ. : 10, β) διαφορὲς πρὸς Κώδ. Ἰβήρων καὶ Ἐκδ. : 9.

1. Τὰ γνωστὰ μας χφ εἶναι περισσότερα ἀπὸ 30. Ἀπὸ αὐτὰ 13 εἶναι τοῦ ΙΖ' αἰῶνα, 8 τοῦ ΙΗ', χρονολογημένα πρὸ τοῦ 1751. 13 χφ ἀνήκουν σήμερα στὴ Βιβλιοθήκην τοῦ Βουκουρεστίου, 6 τουλάχιστον στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκην Ἀθηνῶν, 5 στὶς Βιβλιοθήκας τῶν Μονῶν τοῦ Ἀγίου Ὁρους. Ἡ συστηματικὴ ἐρευνα θὰ ἐπισημάνῃ ἀσφαλῶς ἀκόμη μεγαλύτερο ἀριθμὸ χφ τῶν Σχολίων στὴ Φυσικὴ. Ἀς σημειωθῇ ὅτι στοὺς Καταλόγους Χφ τὰ Σχόλια αὐτὰ καταχωρίζονται πότε

ὡς *In Philosophiam Introductio* (Εἰς Φιλοσοφίαν Προδιόκησις) καὶ πότε ὡς *In Phys. commentarius*.

2. P. Moraux, *Bibliothèque de la Société Turque d'Histoire, Catalogue des Mss Grecs (Fonds du Syllogos)*, Ankara 1964, σελ. 106 - 7. Ὁ Κώδιξ 62 περιέχει κυρίως ἔργα Σεβαστοῦ Κυμινήτου. Στὰ φφ 22 - 48β ἄτιτλο φιλοσοφικὸ κείμενο : «Πᾶν τὸ κινούμενον ἐνεκά τοῦ κινεῖται, ἀξίωμα εἶναι κοινόν....», κατὰ τὸν Παπαδ. - Κεραμέα, *Texte Grecs*..., ἀπὸ τὸ διδακτικὸ τοῦ ἔργου στὸ Βουκουρέστι (Βλ. καὶ Σημείωσις 2, σ. 89).

φικοῦ τῶν ἐξ αὐτῆς ἀναδειχθέντων ἐνδόξων ἀνδρῶν), Θεσσαλονίκη 1949, σελ. 45 - 47.

Μὲ βάση ὅλες τὶς παραπάνω πηγές, καὶ ἰδιαίτερα τὶς αὐθεντικώ-
τερες τῶν χφφ,¹ εἶναι δυνατὴ ἡ ἐξῆς ἀνασυγκρότηση τῶν βιογρα-
φικῶν στοιχείων τοῦ Ἰωάννου.

(ἄγνωστο πότε) γεννήθηκε στὰ Φυτίανα τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας Τραπε-
ζοῦντος. Πατέρας του ὁ Στέφανος (μετέπειτα Θεόδωρος
ἱερεὺς καὶ Οἰκονόμος Τραπεζοῦντος) Σκριβας, ἀδελφὸς
τοῦ ἀρχιεπισκόπου Χαλδίας Ἰγνατίου Α' († 1734)²
καὶ τοῦ Λαζάρου Σκριβα († 1750).³

1722 ζῇ στὴν Ἀργυρόπολη τοῦ Πόντου κοντὰ στὸ θεῖο
τοῦ Ἰγνατίου.

1725 γίνεται δεκτὸς στὴ Μονὴ Καθαρῶν τῆς Κωνσταντινου-
πόλεως, γι' αὐτὸ ἀναφέρεται καὶ ὡς «ὁ ἐκ Καθα-
ρῶν».

1732 νυμφεύεται (Κώδ. Φιλ. Συλλ. 62, φ. 459β) τὴν ἀδελφὴ
τοῦ Μητροπολίτη Ἀνανία.

1734 - 45 ἀποκτᾷ 6 παιδιὰ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα 2 πεθαίνουν βρέφη
(φ. 459β).

1739 χειροτονεῖται ἱερεὺς ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Τραπε-
ζοῦντος Ἀνανία (φ. 460α) καὶ διορίζεται Οἰκονόμος
τῆς Μητροπόλεως καὶ ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος (Καν-
δυλάπτης, 46).

1. Στὰ παραπάνω νὰ προστεθῇ
προπαντὸς χφ τοῦ Φροντιστηρίου Τρα-
πεζοῦντος, ποὺ περιεῖχε τὴν Λογικὴ
τοῦ Θεοφίλου Κορυδαλέως, ἰδιόγραφο
κι' αὐτὸ τοῦ Ἰωάννου, μὲ τὴν ἐξῆς
σημείωση : «α ψ ν α', αὐγούστου ε',
ἐγράφη μοι ἰδιοχείρως τὸ παρὸν ὄντι
ἐν Βουκουρεστίῳ ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου
Σπυρίδωνος, λαμβάνοντι δὲ ἐκ τοῦ
ιερομονάχου κύρ Γρηγορίου Κεφαλλη-
νίτου τοῦ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Σαχτάρ ὑπάρ-
χοντος ἥτοι τῆς Ἀλεξανδρείας» (Κυ-
ριακίδης, 118, ὑποσημ. 127).

2. Ὁ Ἰγνάτιος Σκριβας ὑπῆρξε
μαθητὴς τοῦ Σεβαστοῦ Κυμινήτου στὴ
Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολὴ καὶ στὴν

Ἀκαδημία τοῦ Βουκουρεστίου. Ἀπὸ
τῇ Βιβλιοθήκῃ του περιῆλθαν στὸ Ἑλ-
ληνικὸν Φροντιστήριον Ἀργυροπόλεως
πολλὰ ἰδιόγραφα χφφ, ἀνάμεσα στὰ
ὁποῖα καὶ ὅλα τὰ Σχολιαστικὰ ἔργα
τοῦ Θεοφίλου Κορυδαλέως (Στὸ χφ.
τῆς Φυσικῆς ἡ σημείωση : «α χ ψ θ'
Φεβρουαρίου ιε' ἐν Μβουκουρεστίῳ δι-
ῆλθομεν αὐτό», Κανδυλάπτης, 25).

3. Ὁ Λάζαρος Σκριβας ἐσπούδασε
στὸ Βουκουρέστι καὶ στὴν Πάδοβα,
ἐδίδαξε στὴν Ἀκαδημία τοῦ Βουκου-
ρεστίου (1710 - 15, 1739 -), Κων)
πολη, Ἀργυρόπολη καὶ Θεοδοσιού-
πολη (Κανδυλάπτης, 59).

- 1748 ἐγκαταλείπει τὴν Τραπεζοῦντα ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπιδημία πανώλους ἀπὸ τὴν ὁποία προσβάλλεται καὶ ὁ γυιὸς τοῦ Ἀνδρόνικος (φ. 459β).¹
- 1749 γράφει τοὺς στίχους «φόβω πανώλους.....» σὲ ἔντυπο τῆς Μονῆς Θεοσκεπάστου Τραπεζοῦντος (Κυριακίδης, 118).
- 1751 - φοιτᾷ στὴν Ἀκαδημία τοῦ Ἀγίου Σάββα στὸ Βουκουρέστι, ὅπου διδάσκεται φιλοσοφία ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Τυρναβίτη, ἀντιγράφει καὶ μελετᾷ τὰ Σχόλια τοῦ Θεοφίλου Κορυδαλέως στὸν Ἀριστοτέλη.²
- 1758 - 70 διδάσκει στὸ Φροντιστήριον Τραπεζοῦντος. Ἀπὸ τοὺς μαθητάς του μᾶς εἶναι γνωστὸς ὁ ἀργότερα διδάσκαλος τοῦ Φροντιστηρίου Ἡλίας Κανδήλογλους (Κώδ. Φροντ. Τραπεζ. 47, Παπαδ. - Κεραμεύς, Viz. Vrem.).
- 1765 - 68 γράφει τὸν Μητροπολιτικὸ Κώδικα τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τὸν Κώδ. 66 (οἰκίας Δομνηνοῦ).³
- 1770 ἐγκαθίσταται στὴν Ἀργυρόπολη.
- 1786 πεθαίνει στὴν Ἀργυρόπολη καὶ ἐνταφιάζεται στὸν οἰκογενειακὸ τάφο τῆς αὐλῆς τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ (Κανδυλάπτης, 47).

Τὰ στοιχεῖα αὐτά, ἰδιαίτερα τῆς καταγωγῆς τοῦ Ἰωάννου ἀπὸ οἰκογένεια λογίων κληρικῶν καὶ διδασκάλων τῶν μεγάλων κέντρων

1. Ὁ Moraux τυπώνει: «ἐν ἔτει σωτηρίῳ α ψ ο η' <1778> ὁκτωβρίου στ' ἐτρώθη ὑπὸ τῆς πανώλης (sic?) ὁ Ἀνδρόνικος, ἐχούσης τῆς σελήνης ἡμέρας κστ', ἐχοντος καὶ αὐτοῦ μδ' ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ καὶ μῆνας ὁκτώ καὶ ἡμέρας δεκαοκτώ, ὁ δὲ κύριος γένοιτο αὐτῷ ὕλως καὶ ἡμῖν». Εἶναι φανερό ὅτι τὸ σωστὸ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι: α ψ μ η' <1748>.... ιδ' ἔτος. Ἡ ἀμέσως προηγούμενη ἄλλωστε ἐγγραφὴ ἀφορᾷ τὸ ἔτος 1745.

2. Ἀπ' ὅ,τι τουλάχιστον μᾶς εἶναι γνωστό: «αψνα' Αὐγούστου ε'» τελειώνει τὴ Λογικὴ τοῦ Κορυδαλέως «ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος», «αψνα' Ἰουλίου ια' καὶ Σεπτεμβρίου

κη'» γράφει τὴ Φυσικὴ τοῦ Κορυδαλέως «ἐν τῷ σχολείῳ καὶ ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Σάββα», τὸν Ἰανουάριον 1752, σημειώνει ὁ ἴδιος, τελειώνει καὶ ἡ διδασκαλία τῆς Φυσικῆς «ἐν Βουκουρεστίῳ παρὰ τοῦ σοφωτάτου διδασκάλου κυρίου κυρίου Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐκ Τυρνάβου τῆς Λαρίσης».

3. Ἀκολουθία 11ης Ὀκτωβρίου «διὰ χειρὸς Ἰωάννου ἱερέως καὶ οἰκονόμου Τραπεζοῦντος τοῦ ἐκ τῶν Καθαρῶν» (Παπαδ.-Κεραμεύς, Viz. Vrem. 1912) Ὁ Κανδυλάπτης, 47 παραθέτει κατὰ λογο 18 συγγραμμάτων, πού «συνέγραψε» (γρ. ἀντέγραψε) ὁ Ἰωάννης καὶ πού ἐσώζοντο στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Φροντιστηρίου Τραπεζοῦντος.

σπουδῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὸν ΙΗ' αἰῶνα, τῶν προσωπικῶν σπουδῶν τοῦ στὸ Βουκουρέστι καὶ τῆς διδακτικῆς ἀργότερα δράσεώς του στὴν Τραπεζοῦντα, ἀντανακλοῦν στὴν ποιότητα τῆς ἀντιγραφικῆς καὶ ἐρμηνευτικῆς ἐργασίας του στὸν ποτὲ Κώδικα Φροντιστηρίου Τραπεζοῦντος 16, ποὺ ἡ ἀπόκτησή του γιὰ τὴν προσωπικὴ μου Βιβλιοθήκη ἔδωσε τὴν ἀφορμὴ νὰ παρουσιάσω.

Λίνος Γ. Μπενάκης